

De opkomst van autismevriendelijkheid in Nederland

FREDERIK BOVEN

SAMENVATTING

In de afgelopen elf jaar is in Nederland de term ‘autismevriendelijk’ opgekomen als aanduiding voor diensten of organisaties die claimen geschikt te zijn voor mensen met autisme. Een voorbeeld zijn autismevriendelijke filmvoorstellingen voor autistische kinderen, waarbij het geluid gedempt wordt en van tevoren wordt toegelicht wat kinderen kunnen verwachten. Het artikel beschrijft de conceptuele geschiedenis van hoe de term ‘autismevriendelijk’ in 2009 in Nederland werd geïntroduceerd en in vijf jaar tijd uitgroeide tot een term met landelijke bekendheid. Vervolgens wordt een breed scala aan initiatieven beschreven die autismevriendelijkheid ofwel indirect bevorderen, ofwel direct realiseren, de laatste categorie in zes sectoren: film, hogeschool, kermis, rijles, musea, sport en gemeente. Het artikel beschrijft welke betekenis aan de term is gegeven door betrokkenen bij zulke initiatieven. Tot slot wordt in de conclusie deze historische ontwikkeling kort geduid en wordt de gemeenschappelijke structuur beschreven van autisme vriendelijkheidsinitiatieven.

SUMMARY

In the last eleven years, the Netherlands have seen the rise of the term ‘autism friendly’, to denote services or organizations that claim to be suitable for people with autism. A case in point are autism friendly movie screenings for autistic children, characterized by reduced sound and a spoken introduction explaining what children can expect. The article describes the conceptual history of the introduction of the term ‘autism friendly’ in the Netherlands, in 2009, and its rise to a nationally known term over the course of five years. Then initiatives are described that either indirectly stimulate autism friendliness or directly realize it, the latter category in six domains: film, applied universities, fairs, driving lessons, sports and municipality. The article describes which meaning is given to the term by people involved in such initiatives. Finally, in

the concluding section, this historical development is briefly situated and the structure common to autism friendly initiatives is specified.

In de afgelopen elf jaar is in Nederland de term ‘autismevriendelijk’ opgekomen, als aanduiding voor diensten of organisaties die zich richten op mensen met autisme. Zo zijn in Nederland bijvoorbeeld autismevriendelijke filmvoorstellingen, coaches, museumbezoeken en rijlessen. In dit artikel beschrijf ik de opkomst van dit idee van autismevriendelijkheid. Hoewel dit een recente ontwikkeling is, is mijn benadering die van conceptuele geschiedenis: ik analyseer hoe de term ‘autismevriendelijk’ in Nederland werd geïntroduceerd, op welke initiatieven de term wel of niet is toegepast en welke betekenis daarbij aan de term is gegeven. Ik baseer me daarbij op drie soorten bronnen: Nederlandse dag- en weekbladen, tien interviews met professionals en relevante internetpagina’s die nog online zijn of die gearchiveerd zijn door archive.org.

De introductie van de term ‘autismevriendelijk’ in Nederland

In Nederlandse regionale - en landelijke kranten duikt de term ‘autismevriendelijk’ voor het eerst op in 2009 rond een campagne van het Fonds Psychische Gezondheid (Hoe autismevriendelijk ben jij?, 2009). Dat jaar had de jaarlijks door dit fonds georganiseerde landelijke dag voor psychische gezondheid (zeven oktober) namelijk het thema “Hoe autismevriendelijk ben jij?” (Landelijke Dag Psychische Gezondheid, 2009). Volgens Judith de Laat, die deze campagne coördineerde, stond autisme al een paar jaar op de shortlist met mogelijke thema’s, maar werd het in 2009 voor het eerst in meerderheid gekozen. Deze keuze werd niet gemaakt door het Fonds zelf, maar door de verschillende GGZ-instellingen die elk jaar bij de landelijke dag voor de psychische gezondheid werden betrokken. In overleg met de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) en samen met zeven á acht mensen met autisme werd dit thema verder ingevuld. Een concrete discussie die in de tijd speelde was dat het de NVA maar niet lukte om gemeenten er toe te bewegen Sinterklaas niet alleen te laten arriveren, maar ook te laten vertrekken, omdat kinderen met autisme er moeite mee hebben als dit niet gebeurt. Er werd al vroeg in het proces beslist dat het doel van de dag zou moeten zijn meer begrip te kweken voor dit soort aanpassingen. En inderdaad werd de insteek van de campagne: informatie geven over hoe andere mensen, die nog weinig van autisme afweten, meer begripvol en tactischer zouden kunnen reageren op mensen met autisme.

In de brainstorm over hoe dit in te vullen kwam men toen op de term ‘autismevriendelijk’. Aan de keuze voor deze term ging een uitgebreide discussie vooraf. Judith de Laat herinnert zich dat ze zich afvroeg: “zetten we deze mensen niet in een apart hoekje?” Ook werd in de discussie meegenomen dat er al soortgelijke termen in omloop waren, zoals ‘rolstoelvriendelijk’. Dit werd aan de ene kant als een voordeel gezien, want daardoor zou de nieuwe term ‘autismevriendelijk’ wellicht beter blijven hangen. Aan de andere kant wilde men de associatie met beperkingen voorkomen. Als positief werd ook gezien dat de vraag aan mensen om ‘vriendelijk’ te zijn ten opzichte van mensen met autisme een hele praktische vraag is. Alles afwegend, werd er uiteindelijk voor gekozen de term ‘autismevriendelijk’ leidend te maken in de campagne.

In het kader van de campagne ontwikkelde het fonds materialen zoals een brochure over autisme (Fonds Psychische Gezondheid, 2010). De inhoud hiervan werd gecontroleerd door een ervaringsdeskundige, een professional en iemand uit de wetenschap. GGZ-instellingen en bibliotheken konden dit materiaal gratis aanvragen en werden uitgenodigd om activiteiten te organiseren die daarbij aansloten. Inderdaad waren er rond zeven oktober 2009 – verspreid door het hele land – meer dan 160 activiteiten waarin autisme centraal stond. De inhoud van deze activiteiten varieerde. Meestal kwam er iemand met autisme vertellen over zijn of haar ervaringen, maar er werden bijvoorbeeld ook open dagen en filmvertoningen georganiseerd.

Toen de campagne een jaar later geëvalueerd werd, bleek dat er na de campagne in een aantal gemeenten nu wel voor gekozen was om Sinterklaas te laten vertrekken. Het jaar daarna volgden nog veel meer gemeenten. De campagne lijkt in die periode dus het beoogde effect te hebben gehad.

Ook Marjon Kuipers (persoonlijke communicatie, 19 sept. 2019), die in 2008 het bedrijf Auticomm oprichtte, werd geïnspireerd door de campagne van het Fonds Psychische Gezondheid: “Ik was alleen thuis toen er in de week van de GGZ één dag van autismevriendelijkheid was. Ik heb een zoon met autisme en dacht bij mezelf: en morgen dan? Is het dan niet meer autismevriendelijk? Ik vond de wereld altijd best wel hard voor hem, er was veel onbegrip en er werd vaak niet gekeken naar wie hij was en hoe hij functioneerde.” De term autismevriendelijk sprak Kuipers aan omdat het niet suggereert dat je alles weet over autisme – ze noemt zichzelf bewust geen autisme ‘expert’ – maar een intentie aangeeft, dat je rekening wil houden met de ander.

Toen De Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) in 2013 een nieuwe website in gebruik nam, presenteerde zij zich hierop als een organisatie die “vanuit het perspectief van mensen met

autisme en hun naasten bouwt aan een autismevriendelijke maatschappij” (Onze missie, 2013). Autismevriendelijkheid was toen ook één van de drie speerpunten die het, aan de NVA gelieerde, Autisme Fonds op haar nieuwe website presenteerde. Het speerpunt werd als volgt omschreven:

Meedoen is niet vanzelfsprekend als je autisme hebt. Begrip vanuit de omgeving en de bereidheid om hulp te bieden waar nodig, zijn onontbeerlijk om dit mogelijk te maken. Het Autisme Fonds ondersteunt daarom projecten die bijdragen aan een autismevriendelijker omgeving (Autismevriendelijk, 2014).

Het concept autismevriendelijk werd aanvankelijk ook geadopteerd door Vanuit Autisme Bekeken (VAB). Deze landelijke werkgroep is in 2012 ingesteld door de Staatssecretaris van VWS om te onderzoeken wat mensen met autisme zelf bruikbaar vinden om te participeren in de samenleving (Tweede Kamer, 2012). Deze vraag ontstond in voorbereiding op de op handend zijnde transitie van bijvoorbeeld de jeugdzorg naar gemeenten. Professionals maakten zich zorgen of de zorg zoals die georganiseerd was wel goed aansloot bij mensen met autisme. Ingrid Claassen, werkzaam als senior adviseur bij VAB, herinnert zich dat het stimuleren van autismevriendelijkheid in het begin één van hun antwoorden was:

Autismevriendelijk was iets dat we, toen VAB startte wilden stimuleren, dat gemeenten, scholen, iedereen, autismevriendelijk zou worden. Er was heel veel negatieve beeldvorming rond autisme, dus heel veel nadruk op allerlei beperkingen. En er was, zeker toen, nog echt wel een overheersend idee dat autisme een defect is in het hoofd. Toen hebben we een periode gehad dat we de positieve kanten gingen benadrukken: mensen met autisme hebben ook talenten. Daar kwam ook dat idee vandaan, dat als je als werkgever nu zorgt voor een goede setting, dan krijg je die talenten er wel uit, dan kunnen mensen ook functioneren en bijdragen aan de samenleving (persoonlijke communicatie, 19 dec. 2019).

Samenvattend komt het beeld naar voren dat de term ‘autismevriendelijk’ zich in vijf jaar tijd ontwikkelde van onbekend tot een term die gebruikt werd door landelijke organisaties die een

brede achterban hebben en die op diverse plaatsen in het land invloed hadden. De introductie van de term ‘autismevriendelijk’ was daarmee een feit.

Autisme vriendelijkheidsinitiatieven in Nederland

Na introductie van de term ‘autismevriendelijk’ in 2009 ontwikkelden diverse landelijke en regionale organisaties initiatieven op het gebied van autismevriendelijkheid. Twee soorten initiatieven zijn te onderscheiden. Ten eerste zijn er stimuleringsinitiatieven, die erop gericht zijn autismevriendelijkheid te stimuleren bij individuen die omgaan met mensen met autisme of bij organisaties die diensten leveren aan mensen met autisme. Dit soort initiatieven draagt indirect bij aan autismevriendelijkheid door het beïnvloeden van anderen en het succes hangt af van de mate waarin anderen de gedane suggesties overnemen. Ten tweede zijn er realiseringsinitiatieven die autismevriendelijkheid direct realiseren, door de eigen organisatie of dienst geschikter te maken voor mensen met autisme. Deze initiatieven hebben de macht in eigen hand en zijn voor hun succes niet afhankelijk van anderen, maar vooral van de mate waarin zij er zelf in slagen de behoeften van mensen te begrijpen en te beantwoorden.

In wat volgt beschrijf ik eerst de belangrijkste stimuleringsinitiatieven. Daarna beschrijf ik verschillende realiseringsinitiatieven, waarbij ik me beperk tot zes sectoren waar zulke initiatieven hebben plaatsgevonden: film, hogescholen, kermis, rijles, musea, sport en een gemeente. Dit overzicht is dan ook niet uitputtend, maar een eerste verkenning, die als doel heeft een eerste indruk te geven van de diversiteit aan realiseringsinitiatieven in Nederland.

Stimuleringsinitiatieven

Om Nederland structureel meer autismevriendelijk te maken ontwikkelde Auticomm vanaf 2009 verschillende activiteiten rond het thema autismevriendelijk. Auticomm begon een Hyves pagina en een LinkedIn groep onder de noemer ‘Autismevriendelijk!’ (Over Autismevriendelijk!, 2009). Daarnaast introduceerde Marjon Kuipers het certificaat *Autismevriendelijk!*, voor organisaties die de training *Autisme & communicatie* hadden gevolgd bij Auticomm (persoonlijke communicatie, 19 sept. 2019). Voor organisaties die deze training niet gevolgd hadden, maar wel wilden aangeven zo autismevriendelijk mogelijk te willen werken kwam er de intentie ‘Autismevriendelijk!’. Een jaar later hadden meer dan 50 bedrijven en zelfstandigen deze intentie onderschreven. Het doel van deze activiteit was om bij te dragen aan een samenleving die iedere dag autismevriendelijk is. “Bijvoorbeeld dat het oké is dat als

iemand een feestje geeft, dat je aangeeft dat je het vanavond even niet trekt. Dat dat begrepen wordt.” Zelf geeft Kuipers het goede voorbeeld in haar trainingen, die ook veel door mensen met autisme worden gevolgd. Zo biedt ze een duidelijke structuur, zorgt ze dat er een ruimte is waar iemand zich even kan terugtrekken en probeert ze extra duidelijk te zijn in de communicatie. In het afgelopen jaar is ze voor dit soort aanpassingen ook wel de term mensvriendelijk gaan gebruiken, “omdat het er eigenlijk om gaat dat je echt naar de mens kijkt”. In 2010 begon de NVA ermee in de autismeweek een dubbele autismevriendelijkheidsprijs uit te reiken, aan een privépersoon en aan een organisatie die zich op bijzondere wijze hebben ingezet voor autisme. Mensen met autisme en hun familie kunnen hiervoor een gemotiveerd nominatie doen en elk jaar worden er veel nominaties gedaan. Een divers samengestelde jury maakt vervolgens een keuze uit die nominaties, die aansluit bij het thema van de autismeweek. Volgens Henri Mandemaker, die werkt bij de NVA, werd de prijs door medewerkers van de NVA bedacht om te benadrukken wat er goed gaat, nadat autisme een periode vooral negatief in het nieuws was geweest (persoonlijke communicatie, 19 dec. 2019). Het is een van de manieren waarop de NVA probeert de acceptatie van en het begrip voor mensen met autisme te vergroten.

Een aantal jaren later kwam Vanuit Autisme Bekeken met checklijsten waarmee gemeenten, scholen en organisaties in de GGZ konden nagaan in hoeverre hun huidige beleid en activiteiten een autismevriendelijke samenleving ondersteunden (Publicaties, z.d.). Organisaties konden de checklijst gebruiken om te scoren in welke mate ze voldoen aan diverse punten die belangrijk werden geacht voor mensen met autisme. Aan het einde van de checklijst werd organisaties gevraagd om de intentie uit spreken autismevriendelijk te zijn. Om te laten zien dat organisaties die intentie hadden gebruikte VAB in die tijd het beeldmerk ‘100% autismevriendelijk’. Terugkijkend benoemt Ingrid Claassen: “We hadden toen al wel zo’n gevoel daarbij van ‘klopt dit wel?’. Je ziet in de formuleringen dat de checklijsten niet probeerden dingen voor te schrijven”. Uiteindelijk ging dit gevoel dat de insteek van het stimuleren van autismevriendelijkheid niet klopte overheersen en is VAB gestopt met het actief verspreiden van de checklijsten en het vragen aan organisaties of zij de intentie ‘100% autismevriendelijk’ wilden onderschrijven.

In 2014 begon de vereniging MEE op verschillende plaatsen in het land een Autisme Beleving Circuit aan te bieden, om door mensen zonder autisme laten ervaren hoe het is om autisme te hebben ze te stimuleren autismevriendelijker te worden. In hetzelfde jaar begon Marjon Kuipers

samen met ervaringsdeskundige Gijs Horvers De Autismeacademie, die trainingen aan ging bieden voor autismevriendelijke coaches.

Maaïke de Valk uit Bolsward volgde de zevendaagse training van De Autismeacademie omdat ze zwemles gaf aan kinderen met autisme en behoefte had aan meer achtergrondkennis (persoonlijke communicatie, 15 januari 2020). Na de training te hebben afgerond begon De Valk Go with the Flow coaching, een coaching praktijk voor o.a. mensen met autisme. Ze kijkt positief terug op de training:

Vooraf dat het interactief was, was voor mij heel prettig, zodat het een wisselwerking tussen theorie en oefenen had. Omdat zij altijd met twee mensen staan, een met en een zonder autisme, krijg je heel veel praktijkvoorbeelden, waardoor je bij de theorie veel makkelijker een beeld kan vormen.

Precies zeven jaar na de campagne Hoe autismevriendelijk ben jij, lanceerden twee tweelingbroers met autisme de website Autismevriendelijk Nederland. Het doel van deze website was en is te laten zien dat mensen met autisme zichzelf kunnen zijn in Nederland als andere mensen bereid zijn actief en bewust rekening met hen te houden. Door voorbeelden van initiatieven en kennis over autisme bij volwassenen te delen willen de broers stimuleren dat de Nederlandse samenleving autismevriendelijk wordt.

In 2016 kwam Het Autisme Netwerk Groningen met een stimuleringsprijs. Deze prijs wordt sindsdien eens in de twee jaar uitgereikt aan een persoon of organisatie die, vaak zonder daar heel bewust mee bezig te zijn, bijdragen aan de inclusie van mensen met autisme. Roelie Veldhuis, coördinator van het netwerk, licht toe waarom de prijs werd ingesteld:

Dat is ontstaan uit de vraag: hoe kunnen we nu ervoor zorgen dat mensen met autisme meer deel uitmaken van de samenleving en niet, zoals meerdere groepen, soms zo aan de rand van de samenleving staan. We merken, als je in gesprek gaat met instellingen met de insteek ‘wat gaat er niet goed?’, dan voelen ze zich toch snel aangevallen en dat is ook heel begrijpelijk. Dus we zeiden: we moeten veel meer kijken naar wat er goed gaat en hoe we dat als voorbeeld kunnen laten zien aan anderen, om een soort sneeuwbaaleffect te krijgen (persoonlijke communicatie, 5 dec. 2019).

Om ook provincie-breed autismevriendelijkheid te stimuleren, stelde het netwerk in 2018 samen met mensen met autisme het manifest Provincie Groningen Autismevriendelijk op. Organisaties en personen die het manifest onderschrijven spreken daarmee uit te streven naar een samenleving waaraan mensen met autisme “naar vermogen onbeperkt en volwaardig deelnemen” (Provincie Groningen Autismevriendelijk, 2018). Inmiddels heeft ook het Autisme Expertise Netwerk Drenthe zich bij dit initiatief aangesloten. Het manifest is door beide netwerken gezamenlijk gepresenteerd. Concreet pleit het manifest er bijvoorbeeld voor om vanzelfsprekend met mensen met autisme te praten en niet alleen over hen, concrete taal te gebruiken, aan te sluiten bij iemands levensfase en mantelzorgers en het overige netwerk erbij te betrekken.

Het doel van het manifest is dat organisaties in Groningen en Drenthe zelf stappen gaan zetten om autismevriendelijker te worden. Het Autisme Netwerk Groningen geeft daarbij wel advies. Een camping benaderde het netwerk bijvoorbeeld met de vraag wat zij concreet konden doen voor kinderen met autisme die de camping bezoeken. Een consulente van het netwerk heeft de camping toen bezocht en gaf hen het advies om iets te doen dat voor meer groepen interessant is. Dit werd een uur prikkelvrij zwemmen, dat naast voor mensen met autisme ook fijn is voor mensen met ADHD, of ouderen.

Al deze stimuleringsinitiatieven werken indirect en hebben tot doel om andere organisaties of individuen aan te zetten tot een meer autismevriendelijke manier van werken. Daarnaast zijn er in Nederland veel realiseringsinitiatieven geweest, die direct een andere manier van werken hebben gerealiseerd, met name in de sectoren film, hogescholen, kermis, rijles, museum, sport en een gemeente.

Film

Naar de bioscoop gaan is iets dat veel kinderen met autisme in principe aanspreekt, maar dat in de praktijk niet altijd mogelijk blijkt. Een van de eerste autisme vriendelijkheidsinitiatieven in Nederland vond plaats op 24 februari 2009, in de oudste Nederlandse bioscoop: De Uitkijk in Amsterdam (Berkhout, 2009). Er werd een reguliere bioscoopfilm vertoond, met enkele aanpassingen: het geluid werd gedempt, er was meer licht, er waren minder mensen in de zaal, pictogrammen wezen de weg naar de wc, en de aankleding van de foyer was versoberd. Uit de reacties bleek hoe moeilijk het is om een activiteit aan te passen aan een groep die intern heel divers is. Een tienjarige bezoeker had het liever donkerder gehad en had er moeite mee dat de

film niet precies op tijd begon, maar vond het zachte geluid wel weer prettig. Een leeftijdgenoot had liever wat harder geluid gehad, maar vond de pictogrammen niet nodig, al had hij dat vroeger wel prettig gevonden.

De term ‘autismevriendelijk’ werd door De Uitkijk niet gebruikt, maar het initiatief was wel geïnspireerd door de autism-friendly screenings die in Engeland in diverse bioscopen werden georganiseerd. Na een jaar is De Uitkijk weer gestopt met het vertonen van autismevriendelijke voorstellingen.

In 2010 kreeg Lingefilm in Geldermalsen het verzoek van een moeder van een jongen met autisme of er een aangepaste filmvoorstelling mogelijk was. Ineke Kalisvaart begon in reactie daarop, samen met stagiaire Katja Verbeek, met ‘autismevriendelijke filmvoorstellingen’ voor kinderen van vijf tot veertien jaar. Ter voorbereiding lazen ze alles over het initiatief in De Uitkijk en over de autism-friendly screenings in Engeland. Als iemand die bekend is met autisme vond Kalisvaart het vervolgens vrij vanzelfsprekend welke aanpassingen nodig waren: er zijn twee begeleiders aanwezig in de filmzaal, alle medewerkers hebben informatie gekregen over autisme, de zaal is al voor aanvang van de film toegankelijk, het licht blijft gedimd aan, het geluid staat zachter, er wordt vooraf een mondelinge inleiding gegeven van een minuut, maximaal de helft van de stoelen wordt bezet en de voorstellingen zijn altijd op zondagmorgen, wanneer het gebouw verder leeg is (Verbeek, 2011). Na afloop van de film is er vaak nog een aansluitende activiteit die iets te maken heeft met het onderwerp van de film. Naast die algemene aanpassingen blijft maatwerk soms nodig. Kalisvaart vertelt:

We hebben een keer een meisje gehad, die ging opeens de zaal uit, maar haar ouders bleven zitten. Toen ben ik achter haar aangelopen en ben ik gaan vragen wat er aan de hand was. Ze gaf aan dat het toch nog te dichtbij was. Toen hebben we samen bedacht om boven te gaan zitten, buiten de zaal, en daar ging het wel goed” (persoonlijke communicatie, 5 december 2019).

Na afloop van autismevriendelijke filmvoorstellingen werd in Geldermalsen regelmatig een enquête afgenomen bij ouders van kinderen die de voorstellingen bezochten. Hier kwam onder meer uit naar voren dat zij een sterke voorkeur hadden voor animatiefilms, omdat deze eenvoudiger te begrijpen zijn en niet ‘echt’ zijn. Een jongen met autisme die een autismevriendelijke voorstelling bij Lingefilm bezocht, vertelde na afloop dat hij bij een reguliere filmvoorstelling na de pauze bijna de zaal niet meer in durfde en dat hij blij was dat

hij bij Lingefilm niet met veel mensen in een zaal hoefde te zitten. Zijn moeder voegde er ontroerd aan toe: “Dit is de enige manier dat wij als gezin naar de bioscoop kunnen. Dat is echt zo’n cadeautje” (Autismevriendelijke voorstelling in Geldermalsen, 2019).

Hogescholen

Doordat er steeds meer studenten aan hogescholen zijn met een autisme diagnose, doet zich ook daar de vraag voor of er meer rekening gehouden kan worden met hun behoeften. De Hogeschool van Amsterdam begon in 2005, samen met de UvA en de VU, met het bieden van extra begeleiding voor studenten met autisme (Behoeftte begeleiding autistische student hoger onderwijs groeit, 2009; Zuidweg, 2008). Hierbij werden ouderejaars studenten psychologie en pedagogiek ingezet om, tegen betaling, studenten met autisme te begeleiden.

Toen de Academie voor de Technologie van Gezondheid en Milieu in Breda, dat onderdeel is van Avans Hogeschool, te maken kreeg met een stijging van het aantal studenten met autisme, werd hier een pilot gestart met ‘studie ondersteunende studenten’ (Andries, 2012). In 2011 en 2012 werden studenten met autisme begeleid door medestudenten. Begeleiders kregen in een training basiskennis aangereikt over autisme en over studieplanning en konden voor het geven van de begeleiding studiepunten krijgen. De pilot werd afgesloten met het opstellen van een draaiboek, zodat alle academies en leerlingen binnen Avans gebruik zouden kunnen maken van de ontwikkelde werkwijze. Onafhankelijk hiervan begon Fontys Hogescholen ICT in Eindhoven het jaar daarna met het aanbieden van studiecoaches voor (licht) autistische studenten (De Koning, 2013). Samen met Het Netwerkhuis werd een pilot gestart waarbij studenten met autisme begeleid werden door vrijwilligers. Na afloop van de pilot kreeg het project een structureel karakter, onder de naam Student+. Deze dienst richt zich niet alleen op studenten met autisme maar is er voor alle studenten die ondersteuning nodig hebben. Het uitgangspunt was daarbij dat de opleidingseisen weliswaar hetzelfde zijn voor alle studenten, maar dat studenten wel extra begeleiding kunnen krijgen bij bijvoorbeeld het plannen van hun studie, spanningsregulatie of omgaan met faalangst.

Roy Houtkamp was zelf psychologiestudent met autisme en werkt nu bij Student+ waar hij studenten en docenten begeleidt. Zijn ervaring bij studenten met autisme is dat zij vaak moeite hebben met de vraag gestuurde benadering die binnen Fontys gehanteerd wordt (persoonlijke communicatie, 11 december 2019). Van studenten wordt daarbij verwacht dat ze zelf met vragen komen en initiatief nemen en dat lukt sommige studenten met autisme minder goed. Die studenten kunnen dan in groepen een training volgen bij Student+ of individueel gecoacht

worden. Naast studenten kunnen ook docenten gecoacht worden door Student+, als zij niet goed weten hoe ze een student met autisme het beste kunnen begeleiden. Houtkamp raadt docenten vaak aan om studenten met autisme meer tijd te geven om informatie die ze krijgen te verwerken.

Kermis

Verschillende kermissen in Nederland bieden mensen met autisme de mogelijkheid de kermis te bezoeken met minder prikkels. In 2012 nam de opa van een jongen met autisme het initiatief om de kermis in Beek en Donk twee uur lang prikkelarm te maken: het geluid werd zachter gezet, lichten werden gedimd en de snelheid van de attracties werd teruggebracht (Vermeulen, 2012). Naast mensen met autisme werd daarbij ook gedacht aan mensen met epilepsie. Een jaar later volgde de veel grotere kermis in Tilburg, met een speciale dag voor mensen met autisme, onder de naam Blauwe Zondag (Haaijer, 2013). Het initiatief hiertoe werd genomen door Gijs Franken, een 26 jarige man met autisme, die dol is op de kermis en graag met anderen met autisme de kermis wilde bezoeken en die bekend was het met initiatief in Beek en Donk. De gemeenteraad van Tilburg besloot om aan die wens tegemoet te komen, die goed aansloot bij de visie van de gemeente dat iedereen mee moet kunnen doen aan de kermis. Op de eerste zondag van de kermis werd een uur voor, en een uur na de normale openingstijd de kermis prikkelarm gemaakt. Ook in Tilburg bestonden de aanpassingen uit zachter geluid, gedempte lichten en een verminderde snelheid van attracties. Daarnaast werd er rekening mee gehouden dat het niet te druk wordt bij een attractie. Inmiddels wordt de Blauwe Zondag door meer dan 100 mensen bezocht en dit aantal groeit nog steeds.

Na de kermissen in Beek en Donk en Tilburg gingen meer kermissen prikkelarme uurtjes aanbieden: in 2014 volgde de kermis in Dokkum; in 2015 volgende de kermissen in Hoorn, Boxmeer, Raalte, Brunsum, Venlo; in 2016 volgden Middelburg, Beverwijk, Groesbeek, Oosterhout, Zaandam en Gennep en daarmee is het einde nog niet in zicht. Het is daarbij opvallend dat kermissen zich alleen richten op prikkelgevoeligheid en niet op andere aspecten van autisme. In lijn daarmee kiezen ze voor de term ‘prikkelarm’ in plaats van de term ‘autismevriendelijk’.

Rijles

Er zijn verschillende initiatieven in Nederland die zich richten op het aanpassen van rijlessen aan de behoeften van volwassenen met autisme. Spectrum Brabant begon in 2010 met een training voor rijinstructeurs in het begeleiden van kandidaten met autisme en sinds 2012 wordt de training door het hele land aangeboden via De Verkeersacademie. In vier dagdelen krijgen rijinstructeurs kennis over autisme en praktische handvatten aangereikt. Via het platform Rijlessen-Autisme.nl zijn inmiddels veel rijinstructeurs te vinden die deze training hebben gevolgd.

Ervaringsdeskundige Jacco Schlingmann begon in 2012 met het ontwikkelen van zijn eigen methode: Rijvaardigheid met ASS/ AD(H)D (Schlingmann, 2015). Een jaar later begon hij een eigen rijschool, Autorijschool Blik op Autisme, waarin hij de methode toe ging passen (persoonlijke communicatie, 28 januari 2020). Zijn werkwijze gaat als volgt: de kennismaking vindt plaats in een vertrouwde omgeving. Er wordt van tevoren een expliciet plan van aanpak afgesproken en dit plan wordt na vijf lessen geëvalueerd. Tijdens de rijles worden relevante routes gereden, die de cliënt ook buiten de rijles neemt. Cliënten krijgen de tijd om op hun eigen tempo te leren en te oefenen. Na het behalen van het rijbewijs worden enkele herhaallessen ingepland, om het generaliseren van de vaardigheden naar een andere auto te ondersteunen. In 2014 won deze methode de klASSE Award van het Samenwerkingsverband Autisme Gelderland. In 2016 ging Autorijschool Blik op Autisme samenwerken met de Hogeschool van Arnhem Nijmegen, Siza, de Onderwijsspecialisten en het Radboudumc. Dit project kreeg de titel *START!* leren autorijden met autisme tijdens de vakopleiding. Het doel was om 40 jongeren met autisme, tussen de 17 en 27 jaar, in de gemeente Renkum, een rijbewijs te laten halen en zo hun kans op een stage of betaald werk te vergroten. Na 2017 stopte dit project weer, doordat er geen verdere financiering kwam en vooral doordat het niet lukte het project organisatorisch onder te brengen, bijvoorbeeld bij de NVA.

Museum

Eind 2017 kwam Het Tropenmuseum in Amsterdam met een autismevriendelijke gids voor de kindertentoonstelling *ZieZo Marokko*, dat in 2018 de autismevriendelijkheidsprijs won van de NVA. Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam biedt mensen met autisme sinds april 2018 de mogelijkheid om een autismevriendelijk bezoek te brengen. Ernst van Keulen, die voor het museum werkt als educator, vertelde me hoe dat initiatief ontstond (persoonlijke communicatie, 9 december 2019). In 2007 ging het museum een tijd dicht en werd het helemaal nieuw ingericht, met veel meer accent op beleving. Dit sprak veel mensen aan en het bezoekersaantal verdubbelde. Een keerzijde hiervan was dat het museum voor mensen die prikkelgevoelig zijn

minder toegankelijk werd. De vraag ontstond hoe het museum ook voor die groep toegankelijk zou kunnen blijven. Een student van de Reinwardt Academy heeft toen als stagiaire een pilot opgezet van een autismevriendelijk programma. Na afloop van de pilot werd de NVA gevraagd om mee te denken over de bevindingen en werden ook ervaringsdeskundigen vanuit de internationale museumwereld geraadpleegd. Sindsdien biedt Het Scheepvaartmuseum vier keer per jaar een autismevriendelijk programma aan van anderhalf uur. Dit is altijd vroeg in de ochtend in het weekend, wanneer het nog rustig is in het museum. Naast rust en het beperken van geluid en licht kenmerkt het programma zich vooral door extra aandacht voor de bezoeker. Van Keulen merkt op dat het daarbij balanceren is tussen twee uitgangspunten: “Aan de ene kant wil je het programma zo goed mogelijk aanpassen aan de wensen van de groep die binnenkomt; dat kunnen wij omdat we met hele kleine groepjes werken. Aan de andere kant, wil je dat het programma zo goed mogelijk gestructureerd is, zodat iemand die binnenkomt weet wat hem te wachten staat.” De reden dat Het Scheepvaartmuseum alleen een aangepast programma heeft voor mensen met autisme is financieel: het zou qua kosten niet haalbaar zijn om voor elke mogelijk groep een dergelijk aangepast programma te maken. Deelnemers aan het autismevriendelijke programma betalen weliswaar een gewoon toegangskaartje, maar het museum neemt de extra kosten voor de voorbereiding en de rondleider voor zijn rekening.

Eind 2019 begon ook het Rijksmuseum, in samenwerking met Stichting Onbeperkt Genieten, het aanbieden van prikkelarme avonden (Ramdjan, 2020). Deze avonden vinden plaats na de reguliere openingstijden, met minder mensen en gedempt licht; er is een stille ruimte waarin bezoekers zich even terug kunnen trekken en bezoekers kunnen een voorbereidingsdocument downloaden van de website zodat ze van tevoren precies weten wat ze kunnen verwachten (Prikkelarme avondopenstelling, g.d.).

Sport

In Nederland zijn in de afgelopen jaren ook diverse autismevriendelijke initiatieven opgekomen op het gebied van sport, waarvan hier maar een aantal kan worden besproken ter illustratie. Maaike de Valk uit Bolsward begon in 2011 met De Dolfijn, een kleinschalige zwemschool met aandacht voor het individu (persoonlijke communicatie, 15 januari 2020). De laatste drie jaar komen hier vooral kinderen met autisme of een andere prikkelverwerkingsstoornis, zoals ADHD. Typisch voor kinderen met autisme, zo is haar ervaring is “dat de combinatie theorie en het lijf voor hen lastig is, en dat ze meer behoefte hebben aan ruimte om hen heen in het bad en dat ik de uitleg vaker moet herhalen”. In het grote zwembad, waar veel prikkels en afleiding

zijn, komen deze kinderen vaak niet verder. Bij De Dolfijn lukt het wel. De groepen zijn hier klein, gemiddeld zeven kinderen. De lessen hebben een duidelijk ritme: ze zijn elke week op dezelfde manier opgebouwd, zodat kinderen weten wat ze kunnen verwachten. Er is ruimte om meer tijd te nemen voor nieuwe stappen. Met die aanpassingen lukt het de meeste kinderen met autisme toch om een regulier ABC diploma te halen.

Op verschillende plaatsen in Nederland zijn prikkelarme of autismevriendelijke voetbalteams ontstaan, omdat kinderen met autisme vaak te intelligent zijn voor een gehandicaptenteam (G-teams), maar om andere redenen soms niet mee kunnen doen aan de reguliere teams. In Boskoop zijn er zelfs drie teams voor kinderen met autisme, die op een half veld spelen, met aan beide kanten zeven spelers, omdat het anders te onoverzichtelijk wordt (Molenaar, 2019). Bij de training wordt duidelijk uitgelegd wat er gaat gebeuren en instructies worden meer herhaald. Recent werd in Boskoop een toernooi gehouden speciaal voor kinderen en jongeren met autisme, waaraan onder meer autisme teams uit Den Haag, Slikkerveer en Amersfoort aan meededen. Ook in Noordwijk, Hengelo, Hardenberg, Voorburg, Zwolle en in diverse andere plaatsen zijn er voetbalteams speciaal voor kinderen met autisme.

De Gemeente Renkum kwam in 2015 met het project het Sport, vanuit autisme bekeken, in samenwerking met Uniek Sporten. Dit project was erop gericht om kinderen met autisme juist te laten participeren in reguliere teams door hen extra te begeleiden.

Het in 2015 opgerichte Stichting Autisport Leek combineert beide strategieën. Zij wonnen in 2016 de stimuleringsprijs van het Autisme Netwerk Groningen omdat zij aan de ene kant speciale voetbalteams hebben voor kinderen met autisme, maar aan de andere kant nauw samenwerken met reguliere voetbalclubs, zodat kinderen die daar aan toe zijn snel kunnen doorstromen naar reguliere clubs.

Gemeente

Tot slot is er ook een gemeente geweest die autismevriendelijkheid als doel heeft gesteld, voor de hele gemeente. In 2014 sprak de gemeente Renkum de intentie uit om de eerste 'autismevriendelijke gemeente' van Nederland te worden (Visscher, 2014). Renkum presenteerde een manifest waarin de gemeente beloofde de naar schatting 350 inwoners met autisme te helpen om zelfstandiger deel te nemen aan de samenleving. Renkum kwam tot dit initiatief nadat VAB alle gemeenten in Nederland had gevraagd de intentie uit te spreken autismevriendelijk te worden. Renkum ging hier graag op in, omdat in deze gemeente verhoudingsgewijs veel mensen met autisme wonen. In het manifest spreekt de gemeente de

intentie uit mensen met autisme de kans te bieden “om zich naar vermogen te ontwikkelen en zo zelfstandig mogelijk in de samenleving te participeren” (Manifest Renkum autismevriendelijke gemeente, 2014). Het manifest omschrijft autisme als “een andere manier van informatieverwerking”, waarbij het benadrukt dat de aard en intensiteit daarvan verschilt per persoon. Ben Lampe was als beleidsmedewerker van de gemeente Renkum betrokken bij het verder concretiseren van de uitgesproken intentie (persoonlijke communicatie, 25 november 2019). Hij herinnert zich dat samen met het communicatieteam werd gekeken in hoeverre brieven van de gemeente aan burgers autismevriendelijk waren. Hierbij kwam bijvoorbeeld naar voren dat sommige burgers met autisme de term ‘keukentafelgesprek’ voor een WMO-indicatiegesprek een verwarrende term vonden, omdat het niet daadwerkelijk aan de keukentafel hoeft plaats te vinden en ook inhoudelijk niets met de keuken te maken heeft. De term werd toen eenvoudigweg vervangen door ‘gesprek’. Daarnaast werd het sociale team van de gemeente, dat in die tijd nieuwe taken kreeg zoals de jeugdzorg en de WMO, getraind om met mensen met autisme te kunnen werken, bijvoorbeeld bij het voeren van indicatiegesprekken en bij het beoordelen van de situatie van hulpvragers. Hierin werkte de gemeente Renkum onder meer samen met VAB, het Leo Kannerhuis en het Samenwerkingsverband Autisme Gelderland. Het project in Renkum is inmiddels afgelopen en heeft geen vervolg gekregen.

Gezamenlijk geven de zes hierboven besproken voorbeelden een goede eerste indruk van de diversiteit aan initiatieven in Nederland die sinds 2009 op een directe manier autismevriendelijkheid hebben gerealiseerd.

De betekenis die gegeven wordt aan de term ‘autismevriendelijk’

De term ‘autismevriendelijk’ wordt in De Dikke Van Dale Online vermeld in een lijst van 115 samenstellingen die eindigen op ‘-vriendelijk, zoals ‘gendervriendelijk’, ‘manvriendelijk’, ‘reizigersvriendelijk’, ‘klantvriendelijk’ en ‘seniorenvriendelijk’. Passen we de algemene woordenboekbetekenis van het suffix ‘-vriendelijk’ toe op autismevriendelijk, dan krijgen we: “bevorderlijk voor de toestand, emancipatie, ontwikkeling, welvaart e.d.” van mensen met autisme, of meer algemeen: “rekening houdend met” autistische mensen. Is dit ook de betekenis die daadwerkelijk aan de term gegeven wordt door Nederlandse individuen en organisaties die actief zijn op het gebied van autisme?

Zowel voor haar coaching praktijk als voor haar zwemschool gebruikt Maaïke de Valk de term ‘autismevriendelijk’ en voor haar betekent het “dat je begrip hebt voor mensen met een prikkelverwerkingsstoornis” (persoonlijke communicatie, 15 januari 2020). Zij meent dat bij mensen met autisme de informatieverwerking anders verloopt, zodat zij meer tijd, en soms hulp, nodig hebben om informatie te verwerken. Ook de NVA maakt bewust gebruik van de term ‘autismevriendelijk’. De vereniging heeft als missie gesteld het streven naar een autismevriendelijke maatschappij, dat wil zeggen: “een maatschappij waarin mensen met autisme optimaal geïntegreerd, geaccepteerd en zelfredzaam zijn” (NVA, 2018).

Volgens Van Keulen gebruikt het Scheepvaartmuseum de term ‘autismevriendelijk’ vooral in de marketing, om duidelijk te maken welke doelgroep zij voor ogen hebben. Zijn ervaring is dat mensen met autisme nou eenmaal vaker zoeken op ‘autisme’ dan op ‘prikkelarm’. Intern wordt wel vaker de term prikkelarm gebruikt, al wordt er naast prikkelgevoeligheid ook met andere aspecten van autisme rekening gehouden, zoals voorspelbaarheid. Van Keulen ziet echter ook de mogelijke keerzijde van de term ‘autismevriendelijk’: “Maar je moet ook opletten dat je niet het tegenovergestelde bereikt van wat je wilt: dat je heel sterk een label opplakt. Ik vind daarom *autismevriendelijk* wel een mooi woord, omdat het benadrukt dat je ‘rekening houdt met mensen met autisme (persoonlijke communicatie, 9 december 2019). Ben Lampe wijst er vooral op dat het idee van autismevriendelijkheid op zich nog te algemeen is en te weinig richting geeft. In Renkum werd volgens hem de volgende betekenis aan de term gegeven:

Dat je niet zozeer allerlei dingen apart moet organiseren voor mensen met autisme, maar dat je de gemeente autismevriendelijk moet maken, zodat die ook toegankelijk is voor mensen met autisme. Eigenlijk wil je de samenleving veranderen zodat die meer open staat voor mensen met autisme, in plaats van dat je mensen met autisme gaat veranderen zodat ze beter binnen de samenleving passen (persoonlijke communicatie, 25 november 2019).

Op Fontys Hogeschool ICT wordt de term ‘autismevriendelijk’ niet gebruikt, maar Roy Houtkamp vindt het wel een goede term, omdat we in een tussenfase zitten waarin het nog nodig is om voor een inclusief onderwijs te strijden: er komt steeds meer aandacht voor inclusie, maar het ideaal van volledige inclusie is nog niet gerealiseerd. In die fase is spreken over ‘autismevriendelijk’ nog nodig, maar uiteindelijk zou autisme zo normaal

moeten zijn dat extra aandacht voor autismevriendelijkheid niet meer nodig is. Houtkamp verwacht dat het werken aan autismevriendelijkheid ook positieve gevolgen heeft voor andere mensen:

De visie van VAB om te beginnen met de maatschappij autismevriendelijk maken vind ik een goeie. Er zitten veel dingen in autismevriendelijkheid die ook goed zijn voor andere doelgroepen: meer tijd voor dingen nemen, *open minded* zijn, dat zijn eigenlijk allemaal dingen die voor iedereen goed zijn. Dus we beginnen met autismevriendelijk en werken dan toen naar een inclusieve maatschappij (persoonlijke communicatie, 11 december 2019).

Inderdaad gebruikte VAB in eerste instantie ook de term ‘autismevriendelijke samenleving’. Als kern van autismevriendelijkheid zagen zij dat “iedereen zichzelf kan zijn”; hiervoor is nodig dat gemeenten, scholen en andere organisaties onderkennen “dat ieder mens zowel mogelijkheden/talenten als uitdagingen/kwetsbaarheden heeft” (Checklist voor gemeenten, g.d.). Binnen VAB ontstond echter steeds meer de overtuiging dat die benadering te statisch is en dat een meer dynamische benadering van autisme nodig is:

Als een kind op school, en dat begint eigenlijk al in het gezin, zich niet zo gedraagt zoals de meeste kinderen, dan [...] wordt het heel snel gezien als een defect, een probleem in het kind: “we gaan het kind aanpassen, of we gaan de omgeving helemaal aanpassen.” Maar in zo’n helemaal aangepaste omgeving mis je ook weer van alles, dus dat is eigenlijk ook een statische benadering, in ieder geval zoals het werd opgepakt. Er wordt vaak gezegd: “Autisme is een probleem in de informatieverwerking.” Door dat zo te formuleren lijkt dat een statisch gegeven: de hersenen zijn niet goed aangelegd, dus de rest van zijn leven zal hij zich bijvoorbeeld niet goed kunnen inleven in een ander. Maar wat steeds duidelijker wordt is dat de ontwikkeling van dat stukje later op gang komt, terwijl andere ontwikkelstappen sneller gaan (Ingrid Claassen, persoonlijke communicatie, 19 dec. 2019).

Binnen VAB ontstond de visie dat de samenleving zich beter kan richten op het streven *mensvriendelijk* te zijn, in de zin van: aansluiten bij de persoon. Ingrid Claassen gebruikt de term ‘autismevriendelijk’ daarom niet meer:

Waarom moet je de groep met autisme apart zetten? Het wordt al snel generaliserend, “Je hebt autisme, dus dan is dat en dat goed voor je...”. Waar wij op uitkwamen is het belang van goed aansluiten bij de persoon, maar dan kun je je afvragen waarom je dat alleen zou doen bij mensen met autisme. Waarom heb je een label nodig om jezelf te kunnen zijn? (persoonlijke communicatie, 19 dec. 2019).

Roelie Veldhuis van het Autisme Netwerk Groningen erkent die behoefte aan maatwerk ook, maar ziet het stimuleren van autismevriendelijkheid juist als een manier om dat te bereiken:

Een prachtig voorbeeld is van een man [...] die op een sociale werkvoorziening werkte. Het ging daar helemaal niet goed en het idee was dat hij moest afstromen naar dagbesteding. Iemand vanuit onze ketengroep is toen bij hen geweest en heeft een gesprek gehad met betrokken professionals, maar ook met die man met autisme zelf, dat was op deze manier nog nooit gebeurd. Al pratende bleek toen gewoon dat hij veel te weinig prikkels kreeg, met de beste bedoelingen, maar hij kon steeds niet zijn energie kwijt. Toen is er gevraagd: “Wat vind je nu echt leuk?” Nou hij hield van fietsen. Nu heeft hij werk waarbij hij dat kan doen en dat gaat hartstikke goed. [...] Het belangrijke hierbij was, en dat is wat autismevriendelijk zijn ook inhoudt, durven afwijken van wat je normaal doet. Durf nou voor deze persoon te kijken wat hij nodig heeft en dat ook daadwerkelijk te realiseren (persoonlijke communicatie, 5 dec. 2019).

Veldhuis benadrukt wel dat het streven naar emancipatie ook *window-dressing* kan zijn, of voort kan komen uit bezuinigingen, zonder dat een inhoudelijke visie aan ten grondslag ligt, dat de samenleving inclusief moet zijn en dat iedereen mee moet kunnen doen. Doordat de complexiteit en het aantal prikkels zijn toegenomen zijn groepen die eerder goed mee konden

komen uit de boot gevallen. Mensen met autisme vormen zo'n groep waarvoor inclusie alleen maar kwetsbaarder is geworden. Inclusie komt voor Veldhuis overigens van twee kanten; toegankelijkheid faciliteren en tools bieden aan mensen met autisme om zich staande te houden. Er zijn, al met al, dus verschillen redenen om de term 'autismevriendelijk' te gebruiken of niet te gebruiken. Toch is er een gedeelde grondbetekenis aan te wijzen van de term zoals die in de praktijk gebruikt wordt: *het (ook) geschikt zijn voor (sommige) mensen met autisme*.

CONCLUSIE

Achter de opkomst van de term 'autismevriendelijk' in Nederland gaat een complex van sociale veranderingen schuil die elkaar deels overlappen en beïnvloeden, maar die ook verschillen en tegenstellingen laten zien. Er is dan ook niet één historische verklaring te geven voor dit complex van ontwikkelingen. Een factor die van belang lijkt is een bredere verschuiving van autisme beschrijven als een beperking, stoornis of handicap naar het benadrukken van de positieve aspecten van autisme, zoals de talenten van mensen met autisme. Een andere factor die een rol lijkt te spelen is de verbreding van de diagnostische criteria van autisme, waardoor steeds meer sociale professionals op enig moment te maken krijgen met cliënten met een autisme diagnose. Een derde factor die meespeelt is een toenemend besef dat autisme om maatwerk vraagt, in eerste instantie op groepsniveau en uiteindelijk op het niveau van de unieke persoon.

Er zijn zeker onderlinge verschillen tussen de in dit artikel beschreven autismevriendelijke initiatieven. Desondanks is er een gedeeld patroon te destilleren. Alle initiatieven beginnen met een *probleem*. Het kan ook zijn dat professionals zelf merken dat zij ergens tekortschieten, maar in de meeste gevallen begon het ermee dat een volwassene met autisme of een ouder van een kind met autisme aangaf een bepaalde dienst of organisatie als ontoegankelijk te ervaren. Verschillende besproken voorbeelden laten zien dat het lonend kan zijn om zulke problemen bij organisaties aan te kaarten. Mensen met autisme en hun omgeving hebben dus een belangrijke signaleringsfunctie.

Vervolgens wordt er gekozen voor autismevriendelijkheid als *oplossingsrichting*. Deze oplossingsrichting onderscheidt zich door het ook aanpassen van de omgeving in plaats van de aanpassing alleen van mensen met autisme te verwachten. De keuze voor die strategie is vaak geïnspireerd op een bestaand autismevriendelijk initiatief in binnen- of buitenland en gemotiveerd door een verlangen naar een meer inclusieve manier van werken. Deze algemene oplossingsrichting wordt vervolgens concreet gemaakt door het realiseren van bepaalde

aanpassingen. Hiervoor worden psychologen of pedagogen geraadpleegd die gespecialiseerd zijn in autisme en soms worden ook volwassenen met autisme of ouders van kinderen met autisme geraadpleegd. Welke aanpassingen er precies worden gedaan, verschilt per initiatief. Opvallend is dat in de meeste gevallen het prikkelarm maken van de omgeving een centrale rol speelt. Maar we hebben ook andere aanpassingen gezien, zoals explicieter communiceren, meer tijd nemen om dingen uit te leggen en professionals beter informeren over autisme.

Een bepalende factor bij het doen van aanpassingen is de *doelgroep* van het initiatief. Er zijn initiatieven die zich specifiek richten op kinderen met autisme en hun gezin, zo worden bij de aangepaste filmvoorstellingen vaak kinderfilms vertoond. Er zijn ook initiatieven die zich specifiek richten op studenten, zoals de initiatieven op hogescholen. Andere initiatieven zijn interessant voor alle mensen met autisme, zoals de prikkelarme kermissen. Zelfs bij een specifieke doelgroep is de variatie binnen de groep van mensen met autisme groot, waardoor een aanpassing voor de een wel relevant kan zijn maar voor de ander niet. Sterker nog, de behoeften zijn soms tegenstrijdig, denk aan het voorbeeld van de film waarbij de ene jongen graag zacht geluid had en de andere jongen liever harder geluid had gehad. Tot slot vindt er na enige tijd doorgaans een *evaluatie* plaats van het initiatief, waaruit soms nieuwe aanpassingen naar voren komen of aanpassingen verder verfijnd worden.

Auteursgegevens

Frederik Boven is aspirant buitenpromovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar hij historisch onderzoek naar vroege psychiatrische theorieën over autisme (Asperger, Kanner e.a.). Hij werd op latere leeftijd gediagnostiseerd met een Autisme Spectrum Conditie. Frederik was als bestuurslid van Autisme Digitaal initiatiefnemer van de website Autismevriendelijk Nederland.

Referenties

- Andries, N. (2012). Begeleiding autistische student blijkt effectief. *BN/DeStem*, 16 februari.
- Autismevriendelijk [gearchiveerde webpagina, 22 augustus] (2014). Geraadpleegd van <https://web.archive.org/web/20140822182024/http://autismefonds.nl/autismevriendelijk.aspx>
- Autismevriendelijke voorstelling in Geldermalsen [video bestand] (2019). Persoonlijke communicatie.

- Behoeftte begeleiding autistische student hoger onderwijs groeit. (2009). *De Gelderlander*, 3 januari.
- Berkhout, K. (2009). Bioscoop laat voor autisten het licht aan bioscoop wil met films voor autisten publiek vergroten; films op prikkelarme wijze vertoond. *NRC Handelsblad*, 24 februari.
- Checklist voor gemeenten. (g.d.). Geraadpleegd van <https://www.vanuitautismebekeken.nl>
- De Koning, A. (2013). Hulp voor autistische studenten. *Eindhovens Dagblad*, 27 juli.
- Fonds Psychische Gezondheid (2010). *Autisme: hoe autismevriendelijk bent u?*. Amersfoort: Auteur. <https://docplayer.nl/10906343-Autisme-hoe-autismevriendelijk-bent-u.html>
- Haaijer, A. (2013). Blauwe zondag op de Tilburgse kermis. *Brabants Dagblad*, 2 juli
- Hoe autismevriendelijk ben jij? (2009). *Noordhollands Dagblad*, 23 september.
- Schlingmann, J. (2015). Jacco Schlingmann ontwikkelt eigen lesmethode voor afwijkende gedragspatronen. *Rij-Instructie*, 2, februari.
- Landelijke dag psychische gezondheid [gearchiveerde webpagina] (2009). <https://web.archive.org/web/20090926151456/http://www.psychischegezondheid.nl/autisme>
- Manifest Renkum autismevriendelijke gemeente (2014). Persoonlijke communicatie.
- Molenaar, M. (2019). Voetbal zonder prikkels is een feest voor mensen met autisme. *AD/Groene Hart*, 16 december.
- NVA (2018). *NVA beleidsplan 2018 – 2020*.
- Onze missie [gearchiveerde webpagina, 18 september] (2013). <https://web.archive.org/web/20130918114125/http://www.autisme.nl/wie-wij-zijn/onze-missie.aspx>
- Over Autismevriendelijk! [gearchiveerde webpagina] (2009). <https://web.archive.org/web/20131128003039/http://autismevriendelijk.hyves.nl/>
- Prikkelarme avondopenstelling. (g.d.). <https://www.rijksmuseum.nl>.
- Provincie Groningen Autismevriendelijk (2018). <https://www.autismegroningen.nl>
- Publicaties (z.d.). <https://www.vanuitautismebekeken.nl/publicaties>
- Ramdjan, T. (2020). Genieten zonder al die prikkels. *Het Parool*, 14 januari.
- Tweede Kamer (2012). *Kammerstukken II*, 2012D32069, 26 juni, p. 23.

AUTISMEVRIENDELIJKHEID

Verbeek, K. (2011). Autismevriendelijke filmvoorstellingen in Nederland: gedimd licht, gedempt geluid: het publiek mag het zeggen. *Engagement met Autisme*, 38, 40-41.

Vermeulen, P. (2012). Rustige kermis Beek en Donk is verademing. *Eindhovens Dagblad*, 10 september.

Visscher, Q. (2014). Renkum gaat voorop met autisme. *Trouw*, 8 oktober.

Zuidweg, M. (2008). Maatje voor autist. *NRC Handelsblad*, 15 maart.